ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Authoring : *Radic Radivoj* *(23/7/2008)*

For citation : *Radic Radivoj , "Деме у Цариграду", 2008, Encyclopaedia of the Hellenic World, Constantinople*

URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10864>

Деме у Цариграду

Summary :

Читав јавни живот Цариграда у највећој мери се одвијао на Хиподрому који је могао да прими неколико десетина хиљада људи. Веома рано тамо су се уобличиле деме, две најпре навијачке, односно спортске странке, које временом постају политичке. Странка “плавих” је заступала интересе старе велепоседничке грчко-римске аристократије, а у верском погледу је била наклоњени православљу, доке је странка “зелених” изражавали интересе новог чиновничког сталежа, који се уздигао у служби на двору и у државној управи, а поготово стремљења слоја богатих трговаца са Истока, наклоњених монофизитизму и другим тамошњим сектама. Деме су представљале остатке старих слободарских традиција античких градова и нарочито су биле јаке у периоду 4.-7. век. Осим међусубног конфронтирања, странке плавих и зелених су биле у пријатељству или сукобима са византијским царевима. Касније губе на значају и постају само учесници раскошних дворских церемонија.

Date

4.-7. век

Geographical Location

Цариград

---

1. Увод

Оно што је за древну Атину била Агора, а Форум за стари Рим, то је за Цариград представљао Хиподром – место где су се испољавале политичке тежње становника византијске престонице на Босфору. У ствари, Хиподром, који је умногоме наликовао на модерне стадионе, био је једино место где се могао окупити велики број људи – неколико десетина хиљада - и једино место где се цар могао обратити својим поданицима или они њему. У изворима има пуно података о таквом општењу владара и народа, а односе се на цареве Анастасија I, Јустинијана I, Маврикија, Фоку или Ираклија. Уосталом, на Хиподрому је не ретко вршено и проглашење византијских царева. Јован Златоусти, који је на размеђу 4. и 5. века био цариградски патријарх (398-404) са извесним прекором говори о страсти својих суграђана према коњичким тркама и таквој врсти јавног окупљања. Он истиче да се тада цео град пресели на тркалиште, док куће и тргови сасвим опусте. У томе их не могу спречити ни немаштина, ни помањкање слободног времена, ни телесна слабост, ни бол у ногама. О аспостолима и пророцима не знају ништа, додаје чувени богослов и беседник, а о коњима и јахачима расправљају не лошије од софиста.[1]

2. Странаке

Веома рано су се те политичке тежње народа окупљеног на хиподрому испољавале кроз борбе такозваних дема или странака “плавих” и “зелених”. Стара византологија посматрала је деме као “циркуске” странке, што у најмању руку сужава њихово место у животу Цариграда и осталих већих градова Царства и, истовремено, представља одређено поједностављивање. У изворима се за деме и њихове чланове користе термини: μοι, δημόται, μος, μέρος. Првобитно деме су била навијачке, односно, спортске организације и било их је четири – “црвени”, ”зелени”, ”плави” и ”бели”. Своја имена странке су дуговале бојама опреме хиподромских кочијаша који су учествовали на коњичким тркама.

Временом, међутим, деме су попримиле знатна политичка обележја што не треба да изненађује будући да се читав јавни живот Цариграда испољавао управо на Хиподрому. Убрзо је дошло до даље поларизације, тако што су се “црвени” спојили са “зеленима”, а “плави” са “белима”. На тај начин су постале само две супротстављене странке – “зелени” и “плави”. Временом деме задобијају све значајнију улогу у животу Цариграда и осталих већих градова Византијског царства. Странке “плавих” и “зелених” чиниле су остатке старих слободарских традиција античких

Authoring : *Radic Radivoj* *(23/7/2008)*
For citation : *Radic Radivoj , "Деме у Цариграду", 2008, Encyclopaedia of the Hellenic World, Constantinople*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10864>

Деме у Цариграду

градова.

Почев од средине 5. века односи између дема умногоме опредељују поједина збивања у политичком животу Царства и то не само у Цариграду него и у осталим већим градовима Византије као што су Александрија у Египту, Апамеја и Антиохија у Сирији. Царска влада је била приморана да рачуна са демама као значајним политичким чиниоцима и да се ослања било на једну или другу. Обично је једна странка уживала подршку врховне власти, а друга је на неки начин била у немилости. Међутим, понекад су се странке уједињавале у заједничкој борби против царске владе, супротстављајући се њеном апсолутизму и крутом централизму. У сачуваним изворима су посведочени многобројни метежи на Хиподрому: 491, 493, 498, 501, 507, 511, 512, 514, 515, 518, 520, 523, 532, 547, 549, 550, 553, 556, 559, 560, 561, 562, 563, 565. У неким годинама, као што су 507, 561. и 562. до сукоба и нереда долазило је чак у два наврата, а било је и сукоба који се не могу прецизно датовати. Израчунато је да је било више од тридесет сукоба у периоду од седамдесет четири године.[2]

На челу странака "зелених" и "плавих" налазили су се вође, такозвани демарси, које је именовала царска влада. У мирним временима деме су учествовале у јавним радовима, на пример у изградњи градских зидина, док су у ванредним приликама, када је Цариграду претила некаква опасност, служили као градска милиција. Сматра се да је управо онај део градског становништва који је био организован као градска милиција сачињавао језгро дема, а око тог језгра сакупљале су се у обема странкама најшири слојеви цариградског живља. Треба нагласити да број активних чланова дема није био велики. Тако, на пример, према подацима Теофилакта Симокате, иначе заснованој на званичним подацима, у Цариграду је 602. године било 1500 зелених и 900 плавих.[3] Према једном доцнијем извору који, додуше, преноси легендарне вести, обе деме су у време цара Теодосија II (408-450) укупно бројале 8000 људи,[4] што је за многољудни мегалополис на Босфору ипак био само мали део престоничког живља. Опредељујући се за "плаве", односно "зелене", градско становништво је пристајало уз једну, а супротстављало се другој странци. Деме се ипак не могу сматрати политичким партијама у модерном значењу тог израза.

Некада се погрешно сматрало да су "плави" били представници виших а "зелени" нижих слојева византијског друштва. Истина је, међутим унеколико сложенија. Чињеница је да су највећи део и једне и друге странке сачињавали најшири слојеви градског становништва, али су кроз странке своје интересе испољавали други, врло моћни делови византијског друштва. Наиме, "плави" су заступали интересе старе велепоседничке грчко-римске аристократије, док су у верском погледу били наклоњени православљу. "Зелени" су, пак, изражавали интересе новог чиновничког сталежа, који се уздигао у служби на двору и у државној управи, а поготово стремљења слоја богатих трговаца са Истока, наклоњених монофизитизму и другим тамошњим сектама. Монофизитизам је учење које је проглашено за јерес на Четвртом васељенском сабору у Халкедону 451. године, али је упркос томе имао јако упориште и велики број присталица у источним провинцијама Царства.

3. Међусобних сукоба цара и дема

До великих нереда на Хиподрому долазило је нарочито за владе цара Анастасија I (491-518), који је фаворизовао сталеже трговаца и занатлија, и био присталица странке зелених. Стога су плави иступали против његове владе. Више пута су јавне зграде спаљиване, а царски кипови обарани и вучени по улицама. У Хиподрому је долазило до бучних демонстрација и сам цар изложен увредљивим нападима. Тако је у метежу на хиподрому 501. године погинуо Анастасијев син и око три хиљаде људи. Због једне монофизитске реченице, која је по царевом налогу унета у песму Тројесветих, 512. године дошло је до побуне која замало није свргла цара. Поводом овог догађаја у хроници Јована Малале може се прочитати: "Поводом покушаја да се у трисвету песму унесе додатак, народ се веома побунио изјављујући да је то кварење хришћанске вере. Градски епарх Платон у бекству је потражио спас од народног гнева: побуњеници су узвикивали: 'Треба изабрати другог цара!' и почели су да пљачкају куће оних које су сматрали виновницима новотарија. Анастасије се тада појавио у циркусу и сам се говором обратио народу, објаснивши му сву неоснованост страха за веру."[5] Врхунац кризе представљао је устанак заповедника трачке војске Виталијана који је у три наврата – 513, 514. и 515. године – долазио пред Цариград, али је цар Анастасије I ипак успео да одоли овом

Authoring : *Radic Radivoj* *(23/7/2008)*
For citation : *Radic Radivoj , "Деме у Цариграду", 2008, Encyclopaedia of the Hellenic World, Constantinople*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10864>

Деме у Цариграду

опасном искушењу.

Деме су се судариле са аутократском владавином Јустинијана I (527-565) који је желео да спутавањем њиховог деловања ојача своју апсолутистичку власт. На тај начин је била изазвана највећа унутрашња криза у Византији у 6. столећу. Јустинијан I је према странкама водио превртљиву политику, подржавајући у зависности од тренутног распореда снага час једну, час другу странку. Отуда не треба да чуди што је на тај начин навукао гнев и допринео да се, премда најчешће у сукобу, уједине против њега. Та дволична политика, удружена са прекомерним државним издацима који су притискивали поданике, ујединила је дојучерашње супарнике и оштрица њиховог напада била је усмерена на Јустинијана.

До побуне дема, која је добила име *Ника* и која је трајала само осам дана, дошло је у јануару 532. године. Овај устанак је оставио дубок траг у свести савременика и описан је у историјским делима читавог низа писаца. Био је то тренутак када су деме показале највећу снагу када умало нису срушиле са престола једног од највећих владара у историји.

После побуне Ника странке плавих и зелених су извесно време биле сасвим потиснуте, али касније, већ у другој половини владе Јустинијана I, поново се појављују. У завршним деценијама 6. и првим деценијама 7. века деме изнова добијају на замаху. Тако су се сучељавања дема вема заоштрила у доба страховладе цара Фоке (602-610), када се Царство налазило у некој врсти латентног грађанског рата, па је често долазило до жестоких међусобних сукоба завађених странака. У почетку су цара подржавали зелени, а када је отпочео прогањање монофизита Фока је дошао у сукоб са њима, па су му подршку давали плави. У критичном тренутку, почетком октобра 610. године, када се флота картагинског егзарха Ираклија појавила у морском теснацу Босфора, намерна да сруши цариградског тиранина, присталице зелених су спустили ланац у Златном рогу и омогућили бродовљу да уплови у залив.

4. Деме после 7. века

У даљој византијској историји, зелени и плави су, уз Сенат, играли значајну улогу када је био упражњен престо, а претходни цар није на неки начин одредио свог наследника. Истина, то није било тако често. Деме су играле важну улогу и у “смутним” временима од 695. до 717. године, дакле раздобљу од двадесет две године, када је дошло чак до седам промена на византијском престолу. Тако је, на пример, странка плавих после свргавања Јустинијана II (685-695, 705-711) 695. године прогласила за цара Леонтија (695-698), дотадашњег стратега нове теме Хелада. На другој страни, зелени су умногоме помогли Тиберију II Апсимару (698-705) да дође на царски трон.

Некада се погрешно сматрало да је активност дема престала већ у време цара Ираклија (610-641), али једно место код хроничара Теофана, везано за критични тренутак 811. године када је у цукобу против Бугара цар Нићифор I погинуо, а његов тешко рањени син Ставракије, за кога је било извесно да неће преживети, требало да изабере наследника, потврђује улогу дема све до почетка 9. века. Међутим, деме све више добијају “декоративну” улогу тако што фигурирају као учесници раскошних дворских церемонија и то се може пратити све до 12. века.

---

1. Patrologia Graeca, t. 54, col. 660-661; t. 64, col. 625.

2. Чекалова А.А., "Восстание Ника и социально-политическая борьба в Константинополе в конце V — первой половине VI в.", *Византийские очерки*, Москва 1977, 161.

3. Theophylacti Simocattae Historiae, έκδ. C. de Boor, corr. P. Wirth (Stuttgart 1972), σ. 297.

4. Scriptores originum Constantinopolitanarum, έκδ. Th. Preger, II (Lipsiae 1907) /reprint: New York 1975/ σ. 182.

Authoring : *Radic Radivoj* *(23/7/2008)*
For citation : *Radic Radivoj , "Деме у Цариграду", 2008, Encyclopaedia of the Hellenic World, Constantinople*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10864>

Деме у Цариграду

5. Ioannis Malalae Chronographia, έκδ. I. Thurn (Berlin 2000) σ. ???? (Немамо ново издање, па дајем странице по Бонском издању: Ioannis Malalae Chronographia, έκδ. L. Dindorf, Bonnae 1831, σ. 406-408)

Bibliography :

- **Θεοφάνης**, *Χρονογραφία*, de Boor, C. (ed.), *Theophanis Chronographia*, Leipzig 1883
- **Cameron A.**, *Circus Factions. Blues and Greens at Rome and Byzantium*, Oxford 1976
- **Ιωάννης Ζωναράς**, *Επιτομή Ιστοριών*, Büttner-Wobst, T. (ed.), *Ioannis Zonarae epitomae historiarum libri XVIII 1-3*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn 1841-1897
- **Γεώργιος Κεδρηνός**, *Σύνοψις Ιστοριών*, Bekker, I. (ed.), *Georgius Cedrenus Ioannis Scylitzae ope, I-II*, Corpus scriptorum historiae Byzantinae, Bonn I: 1838 II: 1939
- **Ιωάννης Μαλάλας**, *Χρονογραφία*, Dindorf, L. (ed.), *Ioannis Malalae Chronographia*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn 1831
- *Πασχάλιον Χρονικόν*, Dindorf, L. (ed.), *Chronicon Paschale I*, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonn 1832
- **Ιωάννης Λυδός**, *Περί αρχών*, Bandy, A.C. (ed.), *Ioannes Lydus. On powers or the magistracies of the Roman state*, Philadelphia 1983
- **Bury J.B.**, "The Nika Riot", *Journal of Hellenic Studies*, 17, 1897, 90-119
- **Dvornik F.**, "The Circus Parties in Byzantium: Their Evolution and Suppression", *Byzantina-Metabyzantina*, 1, 1946, 119-133
- **Cront G.**, "Les Dèmes et les partis politiques dans l'Empire byzantin aux Ve-VIIe siècles", *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, 7, 1969, 671-674
- **Prinzing G.**, "Zu den Wohnvierteln der Grünen und Blauen in Konstantinopel", Beck, H.-G. (ed.), *Studien zur Frühgeschichte Konstantinopels*, München 1973, Miscellanea Byzantina Monacensia 14, 27-48
- **Θεοφύλακτος Σιμοκάττης**, *Ιστορίαι*, de Boor, C. – Wirth, P. (eds), *Theophylacti Simocattae Historiae*, Stuttgart 1972
- **Fine J.V.A.**, "Two Contributions on the Demes and Factions in Byzantium in the Sixth and Seventh Centuries", *Zbornik Radova Vizantološkog Instituta*, 10, 1967, 29-37
- **Fotiou A. S.**, "Byzantine Circus Factions and Their Riots", *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik*, 27, 1978, 1-10
- **Gregoire H.**, "Le peuple de Constantinople ou les Bleus at les Verts?", *Comptes Rendus de l'Académie des inscriptions et belles lettres*, 1946, 568-578
- **Janssens Y.**, "Les Bleus et les Verts sous Maurice, Phocas et Héraclius", *Byzantion*, 11 , 1936, 449-536

Authoring : *Radic Radivoj* *(23/7/2008)*
For citation : *Radic Radivoj , "Деме у Цариграду", 2008, Encyclopaedia of the Hellenic World, Constantinople*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10864>

Деме у Цариграду

- **Manojlović G.**, "Le peuple du Constantinople de 400 à 800 après J. C.", *Byzantion*, 11, 1936, 617-716
- **Winkler S.**, "Byzantinische Demen und Faktionen", Diesner, H. J. (ed.), *Sozialökonomische Verhältnisse im Alten Orient und im Klassische Altertum*, Berlin 1961, 318-328
- *Procopii Caesariensis opera omnia, I-IV*, Haury, J. (ed.), Wirth, P. (corr.), Lipsiae 1962-1964
- **Чекалова А.А.**, *Константинополь в VI веке. Восстание Ника в 532 году*, Москва 1986
- **Чекалова А.А.**, "К вопросу о димах ранней Византии", *Византийские очерки*, Москва 1982, 37-53
- **Чекалова А.А.**, "Восстание Ника и социально-политическая борьба в Константинополе в конце V — первой половине VI в.", *Византийские очерки*, Москва 1977, 158-171
- **Успенский Ф.И.**, "Партии цирка и димы в Константинополе", *Византийский временник*, 1, 1894, 1-16
- **Сюзюмов М. Я.**, "Политическая борьба вокруг зрелищ в Восточной Римской империи IV в.", *Ученые записки Уральского государственного университета*, 11, 1952, 84-134
- **Пигулевская Н. В.**, "К вопросу о борьбе демов в ранней Византии", *Византийский временник*, V (30), 1952, 216-222
- **Дьяконов А. П.**, "Византийские димы и фракции в V - VII вв.", *Византийский сборник*, 1945, Москва - Ленинград 1945, 144-217
- **Винкельман Ф.**, "О роли народных масс в ранней Византии (в порядке дискуссии)", *Византийский временник*, 1979, 26-36
- **Ευάγριος**, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Bidez, J., Parmentier, L. (ed.) , *The Ecclesiastical History of Evagrius with the Scholia*, London 1898, repr. Amsterdam 1964
- **Ζαχαρίας Σχολαστικός**, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Brooks, E.W. (ed.), *Historia ecclesiastica Zachariae Rhetori vulgo adscripta*, Louvain 1919-1921

Webliography :

- Byzantium 1200 | Hippodrome

http://www.arkeo3d.com/byzantium1200/hipodrom.html

- The Nika Revolt | The Hagia Sophia

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/secondary/BURLAT/15B*.html

Sources

Ioannis Malalae Chronographia, έκδ. I. Thurn (Berlin 2000)

Ioannis Lydi De magistratibus populi Romani libri tres, έκδ. R. Wünsch (Lipsiae 1903)

Chronicon paschale, έκδ. L. Dindorf (Bonnae 1832)

Theophanis Chronographia, έκδ. C. de Boor, I (Lipsiae 1883)

Authoring : *Radic Radivoj* *(23/7/2008)*
For citation : *Radic Radivoj , "Деме у Цариграду", 2008, Encyclopaedia of the Hellenic World, Constantinople*
URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=10864>

Деме у Цариграду

Procopii Caesariensis opera omnia, έκδ. J. Haury, corr. P. Wirth, I-IV (Lipsiae 1962-1964)

Zacharias Rhetor: Historia ecclesiastica, έκδ. E. W. Brooks, I-IV (Paris 1919-1924)

Goergius Cedrenus, έκδ.I. Bekker, I-II (Bonnae 1838-18399)

Evagrius, The Ecclesiastical History, έκδ. J. Bidez – L. Parmentier (London 1898) /reprint: Amsterdam 1964/

Ioannis Zonarae epitomae historiarum, III, έκδ. Th. Büttner-Wobst (Bonnae 1897)

Theophylacti Simocattae Historiae, έκδ. C. de Boor, corr. P. Wirth (Stuttgart 1972)

Quotations

The Greens adress their complains to Emperor Justinian I on the eve of the Nika Riots

Πέμπτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ, μηνὶ ἰανουαρίῳ, γέγονε τοῦ λεγομένου Νίκα ἡ ἀνταρσία τρόπῳ τοιούτῳ. ἀνελθόντα τὰ μέρη ἐν τῷ Ἱππικῷ ἔκραξαν οἱ δῆμοι τῶν Πρασίνων, Ἄκτα διὰ Καλοπόδιον τὸν κουβικουλάριον καὶ σπαθάριον. ἔτη πολλά, Ἰουστινιανέ, τοῦ βίγκας· ἀδικούμεθα, μόνε ἀγαθέ, οὐ βαστάζομεν, οἶδεν ὁ θεός, φοβούμεθα ὀνομάσαι, μὴ πλέον εὐτυχήσει, καὶ μέλλομεν κινδυνεύειν. Καλοπόδιός ἐστιν ὁ σπαθαροκουβικουλάριος ὁ ἀδικῶν ἡμᾶς. καὶ πολλῶν ὕβρεων γενομένων μεταξὺ τῶν μερῶν Βενέτων καὶ Πρασίνων, καὶ τὸν βασιλέα πολλὰ λοιδορήσαντες, κατῆλθον οἱ Πράσινοι, ἐάσαντες τὸν βασιλέα καὶ τοὺς Βενέτους θεωροῦντας τὸ ἱππικόν. καὶ ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς ἰδεῖν τί κράζουσιν ὡς ἔτυχεν· ἀλλ' ὅτε πολλὴ γένηται ἀνάγκη, τότε ποιεῖς ἃ ἐβουλεύσω. καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ βασιλεύς, Ἐξέλθατε οὖν καὶ μάθετε τίνος χάριν στασιάζουσιν.

Dindorf, L. (ed.), *Chronicon Paschale* I (CSHB, Bonn 1832), p. 620.

Chronological Table

491: Сукоби плавих и зелених на Хиподрому.

501: У нередима на Хиподрому погинуло три хиљаде људи, а међу њима и син цара Анастасија I.

512: Велики сукоби поводом једне монофозитске реченице која је

по наређењу Анастасија I убачена у песму Тројесветих.

513-515: Заповедник трачке војске Виталијан три пута покушао да сврге цара Анастасија I.

11-19. јануар 532: Побуна Ника.

602: Зелени помажу Ираклијевој флоти да уплови у Златни рог.

695: Странка плавих прогласила за цара Леонтија.

698: Зелени помажу Тиберију II да дође на престо.

811: Деме се помињу поводом избора новог цара.